

UZUM KO'CHATLARINI EKISH SXEMASI VA NAVLARNI JOYLASHTIRISH

Zhong Weizhou.

Yangling kasb-hunar va texnik kolleji,. Xitoy

Jo'lbekov Ibrohim Salimqul o'g'li.

Saydazimova Sarvinov Ismatulla qizi.

Jo'raqulova Feruza Obidjon qizi.

Obidjonova Gulmiraxon Xakimjon qizi

Guliston davlat univerisiteti,. O'zbekiston.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15195221>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Aprel 2025 yil

Ma'qullandi: 07- Aprel 2025 yil

Nashr qilindi: 11-Aprel 2025 yil

KEYWORDS

Uzum, xo'raki, kishmish, uzum
boshi, lalmi, tosh-shag'alli va
sho'rlangan, Nimrang,
Kattaqo'rg'on, Charos,
Tavkveri, Funksional, Saperavi,
Bayan shirey, Muskat
vengerskiy, Xindogni, Muskat
rozoviy, Morastel.

ABSTRACT

Ushbu maqolada uzum navlari bo'yicha qisqacha ma'lumot hamda joylashtirish sxemasi, qator orasi keng bo'lishi tok tupi to'liq oziqa maydonini egallashiga, u erkin o'sishiga, ildiz sistemasi yaxshi shakillanib rivojlanishiga sharoit yaratishi hamda o'stirish usullarini samaradorligi bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan..

Tokning uzoq yashashi, hosildorligi, iqtisodiy samara berishi, tok ekilgan maydon va unda texnikadan unumli foydalanish, parvarish va hosil bilan bog'liq ishlarni to'g'ri tashkil qilishga, shuningdek, tok tuplarini ekish oralig'iga bog'liq. Uni belgilashda tabiiy sharoitlar, tokning nav tarkibi, o'sish kuchi, tuproq sharoiti kabi omillar hamda hozirda tokni ko'mmasdan o'stirishning ilg'or, istiqbolli usuli - baland tanali qilib o'stirishga ahamiyat berilayotir. Bu esa, tok tupining tashqi ko'rinishi (gabitusi) hamda tanasining balandligi bilan bevosita bog'liq bo'lgan tok qator va tup oralarininig kengroq bo'lishini taqozo etadi. Bu bilan tokning o'sishi, rivojlanishi va hosil berishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi issiqlik, yorug'lik, namlik, tuproq unumdorligi kabi qulay ekologik sharoitlar yaratishga imkon tug'iladi. Tok baland tanali (1,5-2 m.) qilib o'stirilganda ularning qator oralig'i sug'oriladigan yerlarda 3,5-4 m., lalmi va shartli sug'oriladigan yerlarda 3 m., tuplar oralig'ini kuchli o'suv-chi xo'raki va kishmishbop navlar uchun 2,5-3 m., o'rtacha va sust o'suvchi (asosan vinobop) navlar uchun 2 m. qilib belgilanadi. Tok tuplari ko'miladigan (tanasiz o'stiriladigan) joylarda qator oralari 3 m., tuplar oralig'i esa 2,5 m., lalmi, tosh-shag'alli va sho'rlangan yerlarda esa tuplar oralig'i 2 m. bo'lgani maqul.

Asosiy qism va natijalar. Qator orasi keng bo'lganda tok tupi to'liq oziqa maydonini egallaydi, u erkin o'sadi, ildiz sistemasi yaxshi shakillanib rivojlanadi, parvarish, hosil yig'ish, uni tashish, tuproqqa ishlov berish, kasalliklarga qarshi kurashish, tok ko'mish va ochish ishlari qulaylashadi. Agar qatordagi tuplar oralig'ini 1,5 m. qilib ekilsa, keyinchalik tuplarning ildizlari bir-biri bilan chirmashib, qatordagi tuplarning yer usti qismlari qalinlashib ketadi.

Natijada o'simlikning oziqlanishi va namdan foydalanishida yetishmovchiliklar seziladi, novdalar pishib ulgurmaydi, hosil sifati pasayadi.

Kuchli o'suvchi navlarga Kattaqo'rg'on, Nimrang, Toyifi, Xusayni, Qizil xurmoni, Pushti parkati, Qora kishmish, Baxtiyoriy, Buvaki, Soyaki, Bayan shirey; o'rtacha o'suvchilarga Chillaki, Charos, Xalili, Aleatiko, VIR muskati, Venger muskati, Saperavi, Vassarg'a, Muskat rozoviy, Rkatsiteli; kuchsiz o'suvchilarga Risling, Pino cherniy, Bastardo kabilar kiradi.

1 ga. maydon (10000 m²) ga ekiladigan tok tuplarining soni quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$X=10000:a.b.$$

bu yerda: X - 1 ga.dagi tuplar soni,

a - qatorlar oralig'i,

b - qatordagi tuplar oralig'i.

Yuqorida qayd etilganlar, asosan tik simbag'azlarda o's-tiriladigan tok tuplariga taalluqli.

Tok tuplari tokzor barpo etiladigan hududning yer, tup-roq-iqlim sharoitlari, shuningdek, uzum yetishtirishning yo'-nalishi asosida ekilishi lozim.

O'zbekiston sharoitiida xo'raki navlardan Oq xusayni, Go'zal qora, Janjal qora, Nimrang, Pushti toyifi, Qizil xurmoni, Parkent, Muskat aleksandrskiy, Kattaqo'rg'on kabilar, kishmishbop navlardan Qora kishmish, Oq kishmish, Kishmish Xishrau, Pushti kishmish, Vir kishmish kabilar, vinobop navlardan Aleatiko, Saperavi, Risling, Rkatsiteli, Xindogni, Bayan shirey, Soyaki, Sultoni (Jaus), Muskat vengerskiy, Muskat rozoviy, Kuldjinskiy, Magarachskiy, Morastel kabilar keng tarqalgan. 18 xil xo'raki va kishmishbop, 17 xil vinobop navlar rayonlashtirilgan va ular Davlat reyestriga kiritilgan. U yoki bu navdan ko'proq hosil yetishtirish, navga xos agrotexnika tadbirlarini sifatli o'tkazishni yengillashtirish maqsadida odatda turli muddatlarda pishadigan xo'raki navlardan 5-7 xil, kishmishbop navlardan 5-6 xil tanlangani maqul. Bu mavjud ishchi kuchlaridan unumli foydalanish, aholining xo'raki uzumga bo'lgan talabini uzoq muddat qondirish, uzumni qayta ishlash korxonalarini xomashyo bilan taminlab turish imkonini ham beradi. Xo'raki va kishmishbop navlar oziq moddalar, namlik, yorug'lik va issiqlikka talabchan bo'ladi. Shuning uchun ertapishar navlarni janubiy rayonlarda, tog'li rayonlarning quyosh nuri yaxshi tushadigan, suv bilan yaxshi ta'minlangan unumdor yerlarida joylashtirgan ma'qul. Xo'raki navlar yirik shaharlar, sanoat markazlariga yaqin joylarda ekilgani ma'qul. Bunda ekiladigan uzum navlarining 60-65% i xo'raki (40% ertapishar, 30% dan o'rta va kechpishar) va kishmishbop navlardan bo'lgani ma'qul.

Yer osti suv yaqin (1,5-2 m.) yerlarga xo'raki va qisman vinobop navlar ekish mumkin. Ammo, ularning sifati o'rtacha bo'ladi. Tok nisbatan sho'rga chidamli. Bunday yerlarda xo'raki navlardan Xusayni, Nimrang, Toyifi, kishmishbop navlardan Qora kishmish, Oq kishmish, vinobop navlardan Saperavi, Bayan shirey, Muskat vengerskiy, Xindogni, Muskat rozoviy, Morastel kabilarni o'stirish maqsadiga muvofiq. Tosh-shag'alli yerlarda erta va o'rtapishar navlar yaxshi natija beradi. Funksional urg'ochi gulli navlar (Nimrang, Kattaqo'rg'on, Charos, Tavkveri) changlovchi qo'sh jnsli navlar bilan ekilishi lozim. Masalan, Nimrang navi uchun Qora kishmish, Pushti toyifi, Muskat vengerskiy, Parkent, Saperavi yaxshi changlovchi navlar hisoblanadi. Funksional urg'ochi gulli navlarning 1-2 qatoridan keyin, bir qator changlovchi nav ekiladi.

Xulosa: Xo'raki, kishmishbop hamda vinobop navlar alohida-alohida yirik maydonlarda (kvartal, kartalarda) joylashtirilgani maqsadga muvofiq. Bu parvarish va hosil terishni tashkillashtirish ishlarini qulaylashtirish, mehnat unumdorligini oshirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fayziyev J.N. O'zbekiston sharoitida uzumning urug'siz navlari hosildorligi va sifatini oshirish texnologiyasini ilmiy asoslash.// Aftoreferat. – Toshkent, 2020 –B. 5-18.
2. Egamberdiyev P.E. Uzunning xo'raki navlarini voish usulida yetishtirishda kurtak yuklamalarini uzum hosildorligi va sifatiga ta'siri. – disertatsiya. – Toshkent, 2023. – B. 52-85.
3. Qabulov, I., Mamarasulov, E., & Abdujabborova, M. (2024). SIRDARYO VILOYATIDA TOLANING PISHIB YETILGANINI ANIQLASH USULLARI VA FAN INTEGRATSIYASINI YANADA RIVOJLANTIRISH. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 1(15), 104-107.
4. Ogli, Q. I. M., & Ogli, M. I. R. (2024). COTTON RECEIVING RULES IN COTTON MILLS AND COTTON RECEIVING PLACES. Eurasian Journal of Academic Research, 4(1-2), 93-96.
5. Rakhmatov, O., Zhulbekov, I. S., & Kabulov, I. M. (2023). Experimental study of a drying installation for drying melon with IR-radiation. In E3S Web of Conferences (Vol. 443, p. 02005). EDP Sciences.
6. Qabulov, I., & Yuldosheva, D. (2023). DETERMINATION OF IMPURITY AND MOISTURE OF RECEIVED COTTON AND CONTROL OF THE QUALITY OF COTTON STORED AT THE PREPARATION POINT. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(6), 745-748.
7. Жулбеков, И. С. У. (2025). ВЛИЯНИЕ ЦИТОГУМИНОВОГО ВЕЩЕСТВА НА РАЗМЕР ЯГОД И МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КИШМИШНЫХ СОРТОВ ВИНОГРАДА. Universum: технические науки, 4(1 (130)), 9-11.
8. Султонов, К. С., Эгамбердиев, П. Э., & Жулбеков, И. С. У. (2024). ПРИМЕНЕНИЕ НОРМ МИНЕРАЛЬНЫХ ВЕЩЕСТВ (ЦИТОГУМАТ) И ИХ ВЛИЯНИЕ НА МЕХАНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ГРОЗДЕЙ КИШМИШНЫХ СОРТОВ ВИНОГРАДА. Universum: технические науки, 3(7 (124)), 54-56.
9. Kamoliddin, S., Po'latjon, E. va Ibrohim, J. (2024). UZUMNING O'STIRISH NAVLARIGA O'STIRISH MADDALARNI QO'LLANISHNING MEKANIK TARKIBIGA BOG'LILIK. Universum: texnicheskie nauki , 8 (3 (120)), 37-40.
10. Kamoliddin, S., Pulatjon, E., & Ibrohim, J. (2024). DEPENDENCE ON THE MECHANICAL COMPOSITION OF THE APPLICATION OF GROWTH SUBSTANCES TO THE GROWING VARIETIES OF GRAPES. Universum: технические науки, 8(3 (120)), 37-40.
11. Сапаева, З. Ш., & Абдуллаева, Б. А. (2021). Влияние низкотемпературной обработки некоторых сортов винограда на их аминокислотный состав. Молодой ученый, (22), 117-120.
12. Ergashovich, E. P., Mardonovich, K. F., Ogli, J. I. S. O. A. D. U., Shavkatovich, A. A., Djumanazarova, S. D., & Raimovna, R. D. (2022). Effect of buds particle on productivity and quality when growing Katta Kurgan table variety grapes by voish method.
13. Енилеев, Н., Хужамбердиева, Ш., & Абдураимов, Д. (2021). ИССЛЕДОВАНИЕ ПО ПРОВЕДЕНИЮ ЗЕЛЕННЫХ ОПЕРАЦИЙ НА ВИНОГРАДНИКАХ НЕОРОШАЕМОЙ ЗОНЫ РЕСПУБЛИКИ. Agro Inform, (3), 81-84.

14. Khujakulov, F., Egamberdiev, P., Julbekov, I., Abduraimov, D., & Ungarov, A. (2023). The dependence of grape feeding on the productivity indicator and harvest quality of rizamat and large dry varieties.
15. Sultanov, K. S., Egamberdiev, P. E., & Jo'lbekov, I. S. (2024). THE INFLUENCE OF THE USE OF GROWTH SUBSTANCES ON THE CHEMICAL COMPOSITION OF SULTANAS' GRAPE JUICE. American Journal Of Agriculture And Horticulture Innovations, 4(02), 46-50.
16. Egamberdiev, P., Abdurayimov, D., Khojakulov, F., & Farangiz, N. (2022). Dependence of Bud Loads on Yield Indicators When Growing Grapes White Hussein Variety by Voish Method. Texas Journal of Agriculture and Biological Sciences, 5, 1-3.
17. Ermamat, Q., Ikrom, X., & Dilorom, Y. (2024). TECHNOLOGIES AND TECHNICAL TOOLS USED IN PREPARING LAND FOR PLANTING ANALYSIS. American Journal Of Agriculture And Horticulture Innovations, 4(03), 21-24.
18. Ikrom, X., Ermamat, Q., & Dilorom, Y. (2024). THE IMPORTANCE OF LEVELING AND DENSIFICATION BEFORE SOWING SEEDS OF CROPS AND AGROTECHNICAL REQUIREMENTS FOR IT. Eurasian Journal of Academic Research, 4(4-1), 40-43.
19. Ungarov, A., & Yuldasheva, D. (2024). EFFECT OF TEMPERATURE CHANGES ON FIBER QUALITY DURING STORAGE OF COTTON RAW MATERIALS. Journal of Agriculture & Horticulture, 4(1), 17-20.
20. Qabulov, I., & Yuldosheva, D. (2023). DETERMINATION OF IMPURITY AND MOISTURE OF RECEIVED COTTON AND CONTROL OF THE QUALITY OF COTTON STORED AT THE PREPARATION POINT. International Bulletin of Applied Science and Technology, 3(6), 745-748.

INNOVATIVE
ACADEMY